

Η ΟΝΕ, οι μισθοί και η ανεργία

του

Ηλία Ιωακείμογλου

“It is possible that there is no NAIRU,
no natural rate, except one that floats
around with actual history”

J. Tobin (1980)

Οι θέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε σχέση με τους μισθούς και την ανεργία στο “σταθεροποιητικό πλαίσιο της ΟΝΕ” έχουν εκτεθεί με σαφήνεια στα παρακάτω έγγραφα που συντάχθηκαν από την DGII¹:

- I. *Economic Policy in EMU*, DGII, Νοέμβριος 1997,
- II. *Growth and Employment in the Stability-Oriented Framework of EMU*, DGII, Μάρτιος 1998, και
- III. *Commission’s Recommendation for the Broad Guidelines of the Economic Policies of the Member States and the Community*, DGII, 13.5.98.

Τα παραπάνω κείμενα διαπιστώνουν κατ’ αρχήν ότι η εξουδετέρωση της συναλλαγματικής πολιτικής ως μέσου προσαρμογής στην πίεση του διεθνούς ανταγωνισμού οδηγεί στην μείωση των βαθμών ελευθερίας της οικονομικής πολιτικής.

Έτσι, στην περίπτωση “μη συμμετρικού σοκ”, δηλαδή στην περίπτωση μη ισομερούς κατανομής των επιπτώσεων από μια ενδεχόμενη κρίση, ανισορροπία ή εξωγενή διαταραχή της οικονομίας, την ευελιξία που άλλοτε προσέφερε η συναλλαγματική ισοτιμία θα πρέπει να αντικαταστήσει η ευελιξία στην αγορά εργασίας και στις αγορές των προϊόντων. Στην αντίθετη περίπτωση, έλλειψης ευελιξίας στις εν λόγω αγορές, η εθνική οικονομία θα υποστεί σοβαρές επιπτώσεις είτε σε ότι αφορά τον όγκο της παραγωγής, είτε τον όγκο της απασχόλησης.

Με τον όρο της ευελιξίας της αγοράς εργασίας νοούνται, σύμφωνα με τα κείμενα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αφενός μεν η ελαστικότητα του εργασια-

---

1. Δεύτερη Γενική Διεύθυνση.

κού κόστους, αφετέρου δε η ελαστικότητα της προσφοράς εργασίας. Η τελευταία είναι δυνατό να επιτευχθεί είτε μέσω αλλαγών στο ποσοστό συμμετοχής² του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό, είτε μέσω της γεωγραφικής κινητικότητας του εργατικού δυναμικού.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κρίνει ότι η δυνατότητα να επιτευχθεί μεγαλύτερη ελαστικότητα της προσφοράς εργασίας είναι μικρή: αφενός μεν τα εμπόδια που σχετίζονται με γλωσσικές διαφορές, διοικητικούς περιορισμούς, μη αναγνώριση των επαγγελματικών διπλωμάτων, αδυναμία μεταφοράς των δικαιωμάτων σύνταξης και των δικαιωμάτων κοινωνικής προστασίας, αφετέρου δε μια σειρά κοινωνικών, οικογενειακών και πολιτιστικών παραγόντων, προσδίδουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση τα χαρακτηριστικά μιας περιοχής με σχετικά περιχαρακωμένες αγορές εργασίας, επομένως με πολύ μικρή κινητικότητα του εργατικού δυναμικού.

Κατά συνέπεια, το μεγάλο βάρος της ευελιξίας της αγοράς εργασίας θα μεταφερθεί στους μισθούς:

Οι μεταβολές των μισθών θα πρέπει να είναι “συμβατές με τις αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας”. Ο όρος αυτός θεωρείται — σύμφωνα με τις θέσεις της Επιτροπής — απαραίτητος για την μείωση της ανεργίας. Διότι, οι συγκρατημένες αυξήσεις των μισθών θα συμβάλουν στην σταθερότητα των τιμών, επομένως δεν θα εξαναγκάσουν την νομισματική πολιτική να είναι ιδιαίτερα περιοριστική (με αποτέλεσμα να αυξηθούν η παραγωγή και η απασχόληση). Η συγκρατημένη αύξηση των μισθών θα συμβάλει, επιπλέον, στην μείωση του πραγματικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος. Οι συντάκτες των κειμένων της DGII φαίνονται πεπεισμένοι πως υπάρχει μια αρνητική συσχέτιση μεταξύ του πραγματικού κόστους εργασίας και της ζήτησης εργασίας (Bean 1994).

Το κόστος εργασίας στην ΕΕ, σε επίπεδο εθνικής οικονομίας θεωρείται ότι είναι αρκετά ελαστικό από μακροχρόνια άποψη. Εντούτοις, αυτή η διαπίστωση δεν ισχύει για την περίπτωση των τομέων ή κλάδων παραγωγής, των επιχειρήσεων ή των περιοχών. Επίσης, η πλήρης προσαρμογή των μισθών πραγματοποιείται μέσα σε έναν μεγάλο χρονικό ορίζοντα, με αποτέλεσμα να μεταφέρεται το βάρος της προσαρμογής στην παραγωγή, την απασχόληση και την προστασία των ανέργων.

Η διασπορά των μισθών στην ΕΕ κατηγορείται ως ανεπαρκώς ανεπτυγ-

2. Το ποσοστό συμμετοχής ορίζεται ως ο λόγος (εργατικό δυναμικό)/(πληθυσμός εργάσιμης ηλικίας).

μένη και θα πρέπει να εκληφθεί ως απόδειξη της έλλειψης ελαστικότητας των μισθών.

Υπάρχει ανάγκη, κατά την Επιτροπή, να απελευθερωθεί η κλίμακα των μισθών και να ευθυγραμμισθεί αναλογικά με τις διαφορές παραγωγικότητας της εργασίας σύμφωνα με τις υποδείξεις του νεο-κλασικού θεωρητικού υποδείγματος: έτσι, για τους χαμηλής ειδίκευσης εργαζόμενους, για τους νεο-εισερχόμενους στην αγορά εργασίας, και τους μακροχρόνια ανέργους, θα πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα να δίδονται χαμηλοί μισθοί για να διευκολυνθεί η ένταξή τους στην απασχόληση.

Στην περίπτωση που οι πραγματικοί μισθοί δεν μειώνονται σημαντικά υπό το βάρος της ανεργίας, τότε, κατά την εκτίμηση των αναλύσεων της Επιτροπής, η καταστροφή θέσεων εργασίας θα επιταχυνθεί και ο πληθωρισμός θα πρέπει να διαβρώσει προοδευτικά την “πραγματική αξία των μισθών”.

Τα εθνικά κράτη, οι εργοδότες και τα εργατικά σωματεία της ΕΕ, θα πρέπει να προσαρμοσθούν, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στο νέο καθεστώς οικονομικής πολιτικής και να διαπραγματεύονται μισθούς συμβατούς με τις τεχνολογικές εξελίξεις και την κερδοφορία του επιχειρηματικού τομέα. Η αύξηση της ανεργίας θα απαιτήσει την ελαστικότητα των μισθών, όχι μόνον σε μακροοικονομική κλίμακα, αλλά και σε επίπεδο επιχείρησης. Δηλαδή, οι επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν την απειλή μιας μείωσης της ζήτησης, θα πρέπει να μειώνουν τους πραγματικούς μισθούς ή το μη μισθιακό κόστος εργασίας για να αποφύγουν την μείωση της παραγωγής τους.

Οι εργοδότες, έχοντας συνείδηση του νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος που δημιουργείται με την ΟΝΕ, αναμένεται να αντισταθούν σε αυξήσεις των πραγματικών μισθών που υπερβαίνουν τις αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας.

Τα δε εργατικά σωματεία, έχοντας συνείδηση των αρνητικών επιπτώσεων που θα έχουν στην απασχόληση οι υπερβολικές αυξήσεις στις αμοιβές εργασίας, αναμένεται, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Επιτροπής, να μετριάσουν τις απαιτήσεις τους με αντάλλαγμα την μικρότερη αβεβαιότητα για την μελλοντική εξέλιξη του πληθωρισμού.

Το γεγονός ότι οι μισθοί θα υπολογίζονται σε ευρώ, θα προκαλέσει αναπόφευκτες συγκρίσεις του επιπέδου των μισθών στις διάφορες χώρες της ΕΕ. Με βάση αυτή την σύγκριση, ορισμένα σωματεία των χωρών στις οποίες οι μισθοί είναι χαμηλότεροι, ενδέχεται να αγωνισθούν για την εξίσωση των αμοιβών εργασίας. Τα κείμενα της Επιτροπής παρατηρούν ότι μια τέτοια

στάση θα είναι επιβλαβής για την οικονομία της χώρας εκείνης που παραχωρεί αυξήσεις μισθών μεγαλύτερες από την παραγωγικότητα της εργασίας και χαρακτηρίζουν ένα τέτοιο φαινόμενο ως “μη ρεαλιστική σύγκλιση των μισθών”.

Σε μια ολιγόλογη παράγραφο της μελέτης *Economic Policy in EMU*, οι συντάκτες της διαπιστώνουν ότι οι μισθοί δεν μπορούν να αποτελέσουν τον μοναδικό μηχανισμό προσαρμογής καθώς και άλλοι παράγοντες αναλαμβάνουν έναν σημαντικό ρόλο. Η ΟΝΕ απαιτεί την ελαστικότητα των μισθών έτσι ώστε οι τιμές παραγωγής να είναι ευαίσθητες στις αλλαγές της προσφοράς και της ζήτησης. Αλλά αυτό θα συμβεί μόνον εάν οι επιχειρήσεις συμπεριφέρονται ως “price takers”³ υπό την πίεση του ανταγωνισμού στις αγορές προϊόντων, υπηρεσιών και συντελεστών παραγωγής. Ειδάλλως, οι ολιγοπωλιακές πρόσοδοι θα απορροφήσουν τις μειώσεις του κόστους παραγωγής και θα διογκώσουν τα περιθώρια κέρδους, τουλάχιστον στην βραχυχρόνια διάρκεια. Εξάλλου, η ίδια μελέτη διαπιστώνει ότι μια στρατηγική βασισμένη αποκλειστικά στην μείωση του κόστους εργασίας ενδέχεται να θέσει σε κίνδυνο την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και την επένδυση σε “ανθρώπινο κεφάλαιο”. Ο έντονος ανταγωνισμός στις αγορές θα πρέπει επομένως να ευνοηθεί διότι τονώνει την τεχνολογική πρόοδο και τους μηχανισμούς αύξησης της παραγωγικότητας, άρα και την μακροχρόνια ανταγωνιστικότητα τιμής.

Παρ’ όλα αυτά, τα τρία παραπάνω έγγραφα της Επιτροπής τονίζουν πολύ περισσότερο την αναγκαιότητα της ευελιξίας των μισθών και των ευελιξιών της αγοράς εργασίας.

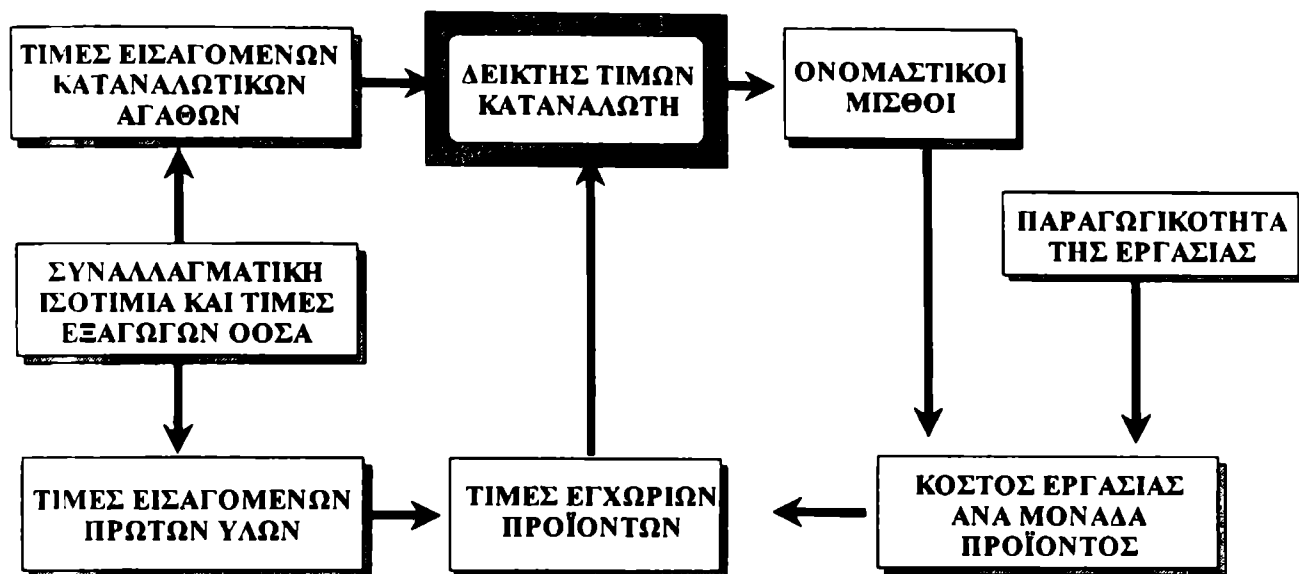
Το Θεωρητικό υπόβαθρο των Θέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Η πλήρης περιγραφή των θεωρητικών κατασκευών στις οποίες στηρίζονται οι απόψεις της Επιτροπής, σε σχέση με τους μισθούς και την ανεργία στα πλαίσια της ΟΝΕ, απαιτεί την ανάπτυξη πολύπλοκων μαθηματικών προτύπων.

Ωστόσο, οι βασικές ιδέες της Επιτροπής σχετικά με το ζήτημα μπορούν να περιγραφούν από ένα απλό πρότυπο, το οποίο αναφέρεται στην καμπύλη Phillips σε συνθήκες ανοιχτής οικονομίας και στην έννοια της “ανεργίας ισορροπίας” (NAIRU). Μια απλοποιημένη εκδοχή αυτού του θεωρητικού σχήματος, η οποία εντούτοις περιέχει όλες τις κύριες θέσεις της Επιτροπής, παρουσιάζεται παρακάτω.

3. Εάν, δηλαδή, ακολουθούν τις τιμές του ανταγωνισμού.

Ο καθορισμός των τιμών και των μισθών πραγματοποιείται όπως στο εξής σχήμα:

WAG_INF2.PRS

Ο εισαγόμενος πληθωρισμός έχει δύο “σημεία εισαγωγής” στο σύστημα των τιμών: Πρώτον, οι τιμές των εισαγομένων πρώτων υλών επηρεάζουν το κόστος παραγωγής και μέσω αυτού τις τιμές των εγχώριων προϊόντων. Δεύτερον, οι τιμές των εισαγομένων καταναλωτικών αγαθών επηρεάζουν απευθείας τον δείκτη τιμών καταναλωτή. Η επίπτωση του εισαγόμενου πληθωρισμού στον πληθωρισμό εξαρτάται από τον βαθμό κατά τον οποίο οι ονομαστικοί μισθοί ακολουθούν τον δείκτη τιμών καταναλωτή.

Ο δείκτης τιμών καταναλωτή (p_c) είναι ο σταθμικός μέσος των εγχωρίων τιμών (p) και των τιμών των εισαγομένων προϊόντων (p^*). Όλες οι τιμές, συμπεριλαμβανομένων των τιμών των εισαγομένων προϊόντων είναι εκπεφρασμένες σε εθνικό νόμισμα⁴. Ισχύει, επομένως,

$$p_c = \mu p^* + (1 - \mu) p \quad (1)$$

Ο συντελεστής (μ) εκφράζει τον βαθμό διείσδυσης των εισαγωγών στην εγχώρια αγορά.

Οι αυξήσεις των ονομαστικών μισθών ακολουθούν τις τιμές καταναλωτή (έστω χωρίς καθυστέρηση), επομένως

$$w = p_c - au + b \quad (2)$$

όπου u το ποσοστό ανεργίας και a ο συντελεστής που εκφράζει την ελαστικό-

4. Η συναλλαγματική ισοτιμία θεωρείται σταθερή.

τητα του πραγματικού μισθού στις μεταβολές του ποσοστού ανεργίας. Οι μεταβολές του ονομαστικού μισθού ακολουθούν τον πληθωρισμό, πλην όμως, εξαρτώνται και από το ποσοστό ανεργίας ($a > 0$).

Οι τιμές των εγχωρίων τιμών καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την πρακτική του mark-up (στον προστατευμένο τομέα της οικονομίας που δεν εκτίθεται σημαντικά στον διεθνή ανταγωνισμό) και σε κάποιο βαθμό από τις τιμές του ανταγωνισμού (exchange rate pass-through):

$$p = (1 - k)(w - \pi) + kp^* \quad (3)$$

όπου (π) η παραγωγικότητα της εργασίας, ($w - \pi$) το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και (k) ένας συντελεστής που εκφράζει το βαθμό έκθεσης της εγχώριας παραγωγής στον διεθνή ανταγωνισμό.

Από τις (1), (2) και (3) προκύπτει ότι

$$p^* - p = \frac{a}{\frac{1}{1-k} - (1-\mu)} [u - u_0] \quad (4')$$

όπου u_0 η “ανεργία ισορροπίας” (NAIRU).

Όταν $p^* > p$, $k = 0$ και η (4) γράφεται ως εξής:

$$p^* - p = (a/\mu) [u - u_0] \quad (4)$$

Από την (4) προκύπτουν τα εξής:

- Όταν το ποσοστό ανεργίας (u) είναι μεγαλύτερο από την ανεργία ισορροπίας (u_0), η ανταγωνιστικότητα τιμής ($p^* - p$) βελτιώνεται — και αντίστροφα. Μια χώρα με ασθενή διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα, καθώς είναι αναγκασμένη να στηριχθεί στις χαμηλότερες (σχετικές) τιμές, πρέπει να διατηρεί ένα ποσοστό ανεργίας υψηλότερο από την ανεργία ισορροπίας. Η τελευταία ορίζει ένα επίπεδο ανεργίας κάτω του οποίου ο πληθωρισμός επιταχύνεται και διαβρώνει την ανταγωνιστικότητα: πρόκειται, δηλαδή, για το “ποσοστό ανεργίας που δεν επιταχύνει τον πληθωρισμό” (NAIRU). Το NAIRU αποτελείται από δύο “συνιστώσες”: από την “κλασική” ανεργία, που προέρχεται από το ύψος των μισθών, και από την “διαρθρωτική” ανεργία που σχετίζεται με τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας (ιδιαίτερα με τις αναντιστοιχίες των θέσεων εργασίας και των γνώσεων και των ικανοτήτων των ανέργων).
- Εάν σε μια χώρα ο συντελεστής (a), δηλαδή η ελαστικότητα των πραγματικών μισθών ως προς ο ποσοστό ανεργίας είναι μικρή, τότε, για να επι-

τευχθεί μια ουσιαστική βελτίωση της ανταγωνιστικότητας τιμής ($p^* - p$), είναι αναγκαία μια μεγάλη διαφορά ($u - u_0$), δηλαδή θα πρέπει το ποσοστό ανεργίας (u) να είναι σημαντικά υψηλότερο από την ανεργία ισορροπίας.

- Συνάγεται από τα παραπάνω ότι μια χώρα που είναι αναγκασμένη να διατηρεί υψηλή ανταγωνιστικότητα τιμής ($p^* - p$), επομένως και υψηλή διαφορά ($u - u_0$), εάν θέλει να μειώσει το ποσοστό ανεργίας (u) θα πρέπει να μειώσει την “διαρθρωτική” του συνιστώσα (u_0). Όσο πιο μικρή είναι η ελαστικότητα (a) των πραγματικών μισθών ως προς το ποσοστό ανεργίας, τόσο μεγαλύτερη θα πρέπει να είναι η προσπάθεια για την μείωση της διαρθρωτικής ανεργίας. Ο ίδιος συλλογισμός ισχύει και για την περίπτωση που αυξάνεται η διείσδυση των εισαγωγών στην εσωτερική αγορά: η εντεινόμενη διείσδυση απαιτεί μεγαλύτερη πτώση του u^* .

Κριτική των Θέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Με την προτροπή των διεθνών οργανισμών, η ελληνική κυβέρνηση προωθεί τις διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας και τις εργασιακές σχέσεις. Σύμφωνα με τις πρόσφατες εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (1998d) και του ΟΟΣΑ (1998), οι αλλαγές αυτές θα καταστήσουν αμέσως αξιόπιστη την νέα συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής, μεσοπρόθεσμα δε, θα οδηγήσουν σε μείωση της ανεργίας χωρίς αναζωπύρωση του πληθωρισμού. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, απαραίτητος όρος για την διαρκή πτώση της ανεργίας στα πλαίσια της ΟΝΕ, θεωρείται η μείωση της “διαρθρωτικής ανεργίας”.

Είναι αλήθεια, ότι η επιβολή των διαρθρωτικών αλλαγών στην αγορά εργασίας θα εδραιώσει την αξιοπιστία της κυβερνητικής πολιτικής στις χρηματιστικές αγορές για κάποιο (απροσδιόριστο) χρονικό διάστημα.

Πέραν τούτου, όμως, για όλα τα άλλα υποτιθέμενα ευνοϊκά αποτελέσματα, εγείρονται όλο και περισσότερες αντιρρήσεις:

Η βασική ιδέα πίσω από τις διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας, είναι το “ποσοστό ανεργίας που δεν επιταχύνει τον πληθωρισμό”, γνωστό με το ακρωνύμιο NAIRU (Non Accelerating Inflation Rate of Unemployment) ή ως “Φυσικό Ποσοστό Ανεργίας” κατά τον Milton Friedman (1968). Το NAIRU αποτελεί ένα κατώφλι ανεργίας, κάτω από το οποίο θα επέλθει αναγκαστικά επιτάχυνση του πληθωρισμού: αυτό σημαίνει ότι οι φορείς της οικονομικής πολιτικής, δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν ούτε την δημοσιονομική, ούτε την νομισματική πολιτική, με σκοπό να μειώσουν την ανεργία κάτω από

ένα καθορισμένο σημείο ισορροπίας, παρά μόνον με αντίτιμο την επιτάχυνση του πληθωρισμού. Το NAIRU εξαρτάται, δηλαδή, από διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας (ακριβέστερα, εκφράζει την “κλασική” και την “διαρθρωτική” ανεργία). Από όπου προέκυψε και η ανάγκη για τις περίφημες διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας και τις εργασιακές σχέσεις, η ανάγκη για περισσότερη ευελιξία, για μείωση του κατώτατου μισθού, για συρρίκνωση των επιδομάτων ανεργίας κ.λπ.

Ωστόσο, το “ποσοστό ανεργίας που δεν επιταχύνει την πληθωρισμό”, βάλλεται πλέον από πολλές πλευρές. Τις παλαιότερες επισημάνσεις του J. Tobin (1980) για τον αβέβαιο χαρακτήρα της έννοιας αυτής, και την αδιάλειπτη κριτική των ορθόδοξων κεϋνσιανών (βλ. ενδεικτικά Sawyer 1997, Eisner 1994, 1995), πρόσφατα εμφανίσθηκε ένα κύμα κριτικών με αφορμή το γεγονός ότι το ποσοστό ανεργίας στις ΗΠΑ βρίσκεται στα επίπεδα του 4,5%, ενώ ο πληθωρισμός παραμένει στα επίπεδα του 1,5% (Espinosa-Vega & Russell 1997, Chang 1997). Σύμφωνα με την θεωρία του NAIRU και τις εκτιμήσεις του μεγέθους αυτού που είχαν κατά καιρούς δημοσιευθεί, ο πληθωρισμός θα έπρεπε να είχε επιταχυνθεί προ πολλού, ήδη από την εποχή που το ποσοστό ανεργίας διέρρηξε το κρίσιμο κατώφλι του 6-6,5%.

Εξάλλου, από την πλευρά μιας σειράς “ορθόδοξων”, δηλαδή νεο-κλασικών οικονομολόγων γίνεται πλέον παραδεκτό ότι η έννοια του NAIRU είναι χρήσιμη απλώς για την “γόνιμη” συζήτηση που προκαλεί, καθώς οι εξισώσεις μέσω των οποίων εκτιμάται το “φυσικό ποσοστό ανεργίας” υπόκεινται στην “κριτική του Lucas” (1976) η οποία αναφέρεται στην διαχρονική σταθερότητα των συντελεστών που υπεισέρχονται στις εν λόγω εξισώσεις (Lindbeck 1993). Παραδείγματος χάρη, η εξίσωση των τιμών μπορεί να επηρεασθεί από αλλαγές στο καθεστώς της οικονομικής πολιτικής, όπως π.χ. από τον βαθμό κατά τον οποίο η κυβέρνηση ακολουθεί επεκτατική νομισματική πολιτική (Turner 1997). Επίσης, η εκτίμηση του NAIRU εξαρτάται από τις θεωρητικές υποθέσεις που έχουν ενσωματωθεί στο μαθηματικό υπόδειγμα δια του οποίου προσδιορίζεται το “φυσικό ποσοστό ανεργίας” (Pichelmann & Schuh 1997).

Ορισμένες κριτικές σχετικά με την ύπαρξη ή την χρησιμότητα του NAIRU εγείρονται και στην Ευρώπη. Σύμφωνα με τον Olivier Blanchard (1998), του οποίου το όνομα αποτελεί απαραίτητη αναφορά σε κάθε άρθρο που αναφέρεται στο NAIRU, και τον Jean-Paul Fitoussi, επιφανή γάλλο οικονομολόγο, η μείωση του συνολικού ποσοστού ανεργίας οδηγεί σε μια παράλληλη μείωση της “διαρθρωτικής ανεργίας”, όπως αυτή εκφράζεται από το

NAIRU. Στο απλό υπόδειγμα που εκτέθηκε παραπάνω για να περιγραφούν τα επιχειρήματα των οπαδών της θεωρίας του “φυσικού ποσοστού ανεργίας”, αυτή η παράλληλη μείωση του ποσοστού ανεργίας (u) και του NAIRU, ισοδυναμεί με μια μείωση της ελαστικότητας (a). Αυτό σημαίνει πως όταν ο πληθωρισμός είναι πολύ χαμηλός, η καμπύλη Phillips γίνεται σχεδόν οριζόντια και ως εκ τούτου το ποσοστό ανεργίας έχει πολύ μικρή επίδραση επί των ονομαστικών μισθών (π.χ. οι μισθωτοί και οι εργατικές οργανώσεις δέχονται πολύ δυσκολότερα μια μείωση των ονομαστικών τους μισθών κατά 2% όταν ο πληθωρισμός είναι 3%, παρά όταν είναι 20%). Μια μικροοικονομική μελέτη που πραγματοποιήθηκε με πρόσφατα στοιχεία, δηλαδή στοιχεία μιας περιόδου χαμηλού πληθωρισμού, επαλήθευσε την παραπάνω θέση (Card & Dean 1996).

Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο γνωστός για τις εργασίες του σχετικά με τις 35 ώρες, γάλλος οικονομολόγος Dominique Taddei, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του NAIRU, η ανεργία στην Ευρώπη οφείλεται κατά τα 2/3 στο αυξημένο εργατικό κόστος και στα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας. Εάν, όμως, μειώσουμε το συνολικό ποσοστό ανεργίας μέσω της οικονομικής πολιτικής, θα διαπιστώσουμε ότι το NAIRU θα εξακολουθεί να ανέρχεται στα 2/3 της συνολικής ανεργίας: όσο μειώνεται η ανεργία, τόσο μειώνεται και αυτό που εμφανίζεται ως “διαρθρωτική” ανεργία.

Σε αυτού του είδους τις κριτικές προστίθενται και άλλες, από την πλευρά του Pierre Alain Muet, επικεφαλής του Συμβουλίου Οικονομικής Ανάλυσης της γαλλικής κυβέρνησης και του συνεργάτη του Partick Artus, που επικεντρώνουν τις κριτικές τους παρατηρήσεις στην αβεβαιότητα των εκτιμήσεων του NAIRU. Για να κατανοήσουμε το επιχείρημά τους με ένα μόνον παράδειγμα, το “φυσικό ποσοστό ανεργίας” στην περίπτωση της Ελλάδας, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Economy 1995), ανέρχεται σε 6,5% περίπου, πλην όμως, είναι πολύ πιθανό να είναι και σημαντικά χαμηλότερο, έως και 0,3% (το διάστημα εμπιστοσύνης του NAIRU είναι εξαιρετικά μεγάλο — αυτό δεν ισχύει μόνον για την Ελλάδα, αλλά για όλες τις χώρες).

Σχόλιο για την Αναγκαιότητα των Διαρθρωτικών Αλλαγών στην Αγορά Εργασίας

Το νέο προνομιακό πεδίο ανάπτυξης των καταστροφολογικών υπερβολών, μετά την υποτίμηση της δραχμής, είναι οι διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας και τις εργασιακές σχέσεις. Οι αναφορές στις εν λόγω αλλα-

γές αποτελούν πλέον την μόνιμη επωδό όλων των αναλύσεων, αναφορών και σχολίων σχετικά με την πορεία της ελληνικής οικονομίας. Το φαινόμενο, μάλιστα, είναι τόσο έντονο, ώστε έχει δημιουργηθεί και πάλι ένα ισχυρό ρεύμα ιδεών που διατείνεται ότι η επιβολή διαρθρωτικών αλλαγών στην αγορά εργασίας και τις εργασιακές σχέσεις αποτελεί μονόδρομο – ακριβώς όπως χθες, ένα εξίσου ισχυρό ρεύμα ιδεών παρουσίαζε ως μονόδρομο την αδιάλειπτη ανατίμηση της δραχμής.

Εάν θελήσουμε να θέσουμε στην δοκιμασία της πραγματικότητας τον ισχυρισμό ότι οι διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας και τις εργασιακές σχέσεις είναι μονόδρομος θα διαπιστώσουμε τα εξής:

Πρώτον, η αγορά εργασίας στην Ελλάδα φημίζεται για τις παραδοσιακές και ευρέως εκτεταμένες ευελιξίες της. Ευελιξίες πάσης φύσεως, οι οποίες, όταν δεν είναι τυπικά κατοχυρωμένες, είναι άτυπες. Είναι εγκατεστημένες στην μεταποίηση, τις υπηρεσίες και τον αγροτικό τομέα αδιακρίτως (“Με την ραπτομηχανή στην κουζίνα και τους Πολωνούς στους αγρούς”, όπως εύστοχα επισημαίνει και ο τίτλος του πρόσφατου βιβλίου των Ν. Βαΐου και Κ. Χατζημιχάλη [1998]).

Δεύτερον, η ρύθμιση της αγοράς εργασίας στις περισσότερες από τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι σαφώς πιο εκτεταμένη από ότι σε εμάς. Σε αυτό θα πρέπει να προσθέσουμε το γεγονός ότι ο κρατικός μηχανισμός που ελέγχει την εφαρμογή της εργασιακής νομοθεσίας στην Ελλάδα είναι ανεπαρκής και αναποτελεσματικός έτσι ώστε να ακυρώνει με την λειτουργία του, σε μεγάλο βαθμό, την ισχύ ακόμη και αυτής της υπάρχουσας νομοθεσίας.

Τίθεται, όμως, το ζήτημα εάν χρειάζονται ακόμη μεγαλύτερες ευελιξίες στην αγορά εργασίας και τις εργασιακές σχέσεις για την μείωση του πληθωρισμού στα επιθυμητά επίπεδα κάτω του 2%.

Όπως παραδέχεται και πρόσφατη μελέτη του ΟΟΣΑ (Pigott & Christianesen 1998), σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης – με εξαίρεση τη Βρετανία, ο πληθωρισμός μειώθηκε χωρίς να παρατηρηθούν ουσιαστικές αλλαγές στις ποσοτικές σχέσεις καθορισμού των τιμών και των μισθών: στις χώρες του Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, στην διάρκεια της δεκαετίας του '80 και του '90, δεν υπήρξαν ουσιαστικές μετατοπίσεις της καμπύλης Phillips.

Επομένως, η ευρωπαϊκή εμπειρία δείχνει ότι οι διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας δεν αποτελούν “μονόδρομο” για να φθάσουμε στα πολύ χαμηλά επιθυμητά επίπεδα πληθωρισμού.

Όσο για την ευνοϊκή επίδραση των διαρθρωτικών αλλαγών της αγοράς εργασίας στην ανεργία, παραμένει ακόμη μια υπόθεση εργασίας – τουλάχιστον για την Ελλάδα.

Κατά τα φαινόμενα, εισερχόμαστε σε μια περίοδο κοινωνικών αντιπαράθεσεων με επίδικο αντικείμενο την μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου των εργασιακών σχέσεων και με χρήση μεθόδων όπως η νομοθετική ρύθμιση των διαφορών – δηλαδή μεθόδων που αποτελούν άρνηση και ακύρωση δικαιωμάτων που σχετίζονται με την ύπαρξη του συνδικαλισμού.

Εν τω μεταξύ, ουδείς έχει αποδείξει ότι τα οφέλη από τις διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας και τις εργασιακές σχέσεις θα είναι ουσιαστικά (εκτός βεβαίως από την θετική εντύπωση που θα προκαλέσουν οι εν λόγω αλλαγές στις χρηματιστικές αγορές).

Εκτός των άλλων, οι προτάσεις για την εφαρμογή τέτοιων αλλαγών στην Ελλάδα, προκύπτουν από την δογματική επανάληψη θεωριών που αναφέρονται στα εγχειρίδια των διεθνών οργανισμών χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψη οι πραγματικότητες των ελληνικών αγορών εργασίας.

Η ελληνική οικονομία έχει ανάγκη διαρθρωτικών αλλαγών, όχι στις εργασιακές σχέσεις, αλλά στο παραγωγικό σύστημα για να αυξηθούν οι επενδύσεις και η απασχόληση. Για να είναι δυνατή η συμμετοχή της Ελλάδας στην ΟΝΕ, δεν απαιτείται υποβάθμιση των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης των εργαζόμενων τάξεων, αλλά αντιθέτως, απαιτείται αναβάθμιση του εργατικού δυναμικού και ισχυρό παραγωγικό σύστημα (Ιωακείμογλου 1996).

Είναι κοινός τόπος, πλέον, ότι η τεχνολογική αναδιάρθρωση της παραγωγής όταν πραγματοποιείται εισάγει στον χώρο της παραγωγής νέες επιστημονικές και τεχνολογικές γνώσεις. Η ίδια η φύση των νέων τεχνολογιών απαιτεί μια σημαντική αναβάθμιση του εργατικού δυναμικού: με άλλα λόγια, η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών οδηγεί, κατά κανόνα, σε αποτυχίες όταν δεν συνοδεύεται από αλλαγές στην οργάνωση της εργασίας⁵, από συστηματική εκπαίδευση των εργαζομένων, υπέρβαση του αυταρχικού μοντέλου διοίκησης των επιχειρήσεων, εμπλοκή των εργαζομένων σε λειτουργίες της παραγωγής από τις οποίες παραδοσιακά ήταν αποκλεισμένοι, συμμετοχικές διαδικασίες και ανάπτυξη της πρωτοβουλίας, περιορισμό της επαναληπτικής και ανειδίκευτης εργασίας.

Με βάση αυτές τις εξελίξεις, οι αλλαγές στην οργάνωση της εργασίας δεν απαιτούν την υποβάθμιση, αλλά αντιθέτως την αναβάθμιση του ρόλου της

---

5. Βλ. στο έργο του B. Coriat.

εργασίας μέσα στην παραγωγική διαδικασία. Μόνον ο αποτελεσματικός κοινωνικός συνδυασμός των άμεσων παραγωγών καθιστά αποτελεσματική την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στην παραγωγή⁶.

Ακόμη, είναι προφανές ότι η αναβάθμιση του ρόλου της εργασίας μέσα στις εργασιακές διαδικασίες, δεν ευνοείται από την επιδείνωση των συνθηκών ζωής των εργαζομένων τάξεων, ούτε δηλαδή με την διαρκή μείωση της αγοραστικής δύναμης των μισθών, ούτε με την περαιτέρω αύξηση της ήδη έντονης ανασφάλειας που υπάρχει.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Blanchard O. & Fitoussi J.P. (1998), *Croissance et chômage*, Conseil d'Analyse Economique, La Documentation Française
- Card D. & Dean H. (1996), "Does Inflation Grease the Wheels of the Labour Market?", NBER Working Paper 5538
- Chang R. (1997), "Is Low Unemployment Inflationary?", *Economic Review*, Federal Reserve Bank of Atlanta, First Quarter:4-13
- Eisner R. (1994), "Challenge to the Natural Rate Doctrine", *Journal of Post Keynesian Economics*, (Fall 1994) v 17 n 1 p 159(3)
- Eisner R. (1995), "Our NAIRU Limit: The Governing Myth of Economic Policy", *The American Prospect* no 21 (Spring 1995): 58-64
- Espinosa-Vega M.A. & Russel S. (1997), "History and Theory of the NAIRU: A Critical Review", *Economic Review*, Federal Reserve Bank of Atlanta, Second Quarter: 4-25
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, a. *Economic Policy in EMU*, DGII, Νοέμβριος 1997
 b. *Growth and Employment in the Stability-Oriented Framework of EMU*, DGII, Μάρτιος 1998
 c. *Commission's Recommendation for the Broad Guidelines of the Economic Policies of the Member States and the Community*, DGII, 13.5.98
 d. *Convergence Report 1998*, Απρίλιος
- European Economy (1995), "The composition of unemployment from an economic perspective", No59:127-145

---

6. "...μόνον η εμπειρία του συνδυασμένου εργάτη ανακαλύπτει και δείχνει πού και πώς μπορεί να γίνει οικονομία, πώς θα εφαρμοσθούν με τον απλούστερο τρόπο οι ανακαλύψεις που ήδη έγιναν, ποιά πρακτικά εμπόδια πρέπει να υπερνικηθούν κατά την εφαρμογή της θεωρίας στην πράξη κατά την εφαρμογή της στην διαδικασία παραγωγής..." (Το Κεφάλαιο, τόμος III, σελ.135, Σύγχρονη Εποχή)

- Friedman M. (1968), "The role of Monetary Policy", *American Economic Review*, vol. 58, pp. 1-17, Μάρτιος
- Ιωακείμογλου Η. (1996), *Αναδιάρθρωση και διεθνής εξειδίκευση της ελληνικής βιομηχανίας*, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ
- Lindbeck A. (1993), *Unemployment and Macroeconomics*, MIT Press
- Lucas R.E. Jr. (1976), "Econometric Policy Evaluation: A Critique", in *The Phillips Curve and Labour Markets*, Supplement to the *Journal of Monetary Economics*
- OECD, *Economic Outlook* No 63, Ιούνιος 1998
- Pichelmann K. & Schuh A.U. (1997), "The NAIRU Concept: A Few Remarks", OECD Economic Department Working Papers No. 178
- Pigott Ch. & Christiansen H. (1998), "Monetary Policy when Inflation is Low", Economics Department Working Paper No191
- Turner P. (1997), "The Phillips Curve, parameter instability and the Lucas critique", *Applied Economics*, 1997, 29:7-10
- Tobin J. (1980), "Stabilization Policy Ten Years After", *Brookings Papers on Economic Activity*, no 1
- Sawyer M. (1997), "The NAIRU: A Critical Appraisal", The Jerome Levy Economics Institute, Working Paper No203

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Δύναμεις της Ήνωσης

Στο Μη βασανίζεστε για μικροπράγματα... γιατί όλα είναι μικροπράγματα, ο Δρ. Richard Carlson αποκαλύπτει τους τρόπους με τους οποίους μπορούμε να εμποδίσουμε στις μικρότητες αυτής της ζωής να μας τρελάνουν. Με διορατικότητα και προσεκτική γλώσσα ο συγγραφέας μάς βοηθά να διατηρήσουμε την ηρεμία μας στην απίστευτα στρεσαρισμένη ζωή μας και με απλές προτροπές, όπως «Α-

ντιμετωπίστε τα προβλήματά σας σαν πιθανές πηγές μάθησης», ή «Υπενθυμίστε στον εαυτό σας πως όταν πεθάνετε το “εσωτερικό σας καλάθι” δε θα είναι άδειο», ή «Κάντε μόνο ένα πράγμα τη φορά»,

μας κάνει να βλέπουμε τα πράγματα κάτω από μian άλλη προοπτική. Επίσης, μας προτείνει να προσπαθήσουμε να ζούμε την παρούσα στιγμή, να αφήνουμε, μερικές φορές, τη δόξα στους άλλους, να ελαττώσουμε

την αντοχή μας στο στρες, να δούμε πόσο πιο διαλλακτικοί μπορούμε να φανούμε σε σχέση με θέσεις μας που θεωρούμε αμετακίνητες, να μάθουμε να εμπιστευόμαστε τη διαίσθησή μας και να ζούμε την κάθε ημέρα

σαν να ήταν η τελευταία μας.

Ο Δρ. Carlson μάς αποκαλύπτει τους τρόπους με τους οποίους οι πράξεις μας μπορούν να γίνουν λιγότερο ριψοκίνδυνες, για μια πιο ήρεμη και με λιγότερο άγχος ζωή.

- Ακαδημίας 88, 106 78 Αθήνα. Τηλ.: 3302415, 3820612 - fax: 3836658
- Γ. Γενναδίου 6, 106 78 Αθήνα. Τηλ.: 3817826, 3806661 - fax: 3836658
- Στοά Ορφέως, Στοά Βιβλίου Πεσμαζόγλου 5, 105 59 Αθήνα. Τηλ.: 3211246
- Θεσσαλονίκη: Κ. Μελενίκου 30, 546 35. Τηλ.: 245222